Cilt: 2 Sayı: 1 Yıl: 2021
e-ISSN: 2718-0824

INTERNATİONAL JOURNAL OF MARDİN STUDİES

e-ISSN: 2718-0824
Cilt: 2 , Sayı: 1, Yıl: 2021
Volume:2 No: 1 Spring: 2021
Mardin Artuklu Üniversitesi Adına:
Owner on Behalf of Mardin Artuklu University:
Prof. Dr. İbrahim ÖZCOŞAR
(Rektör)

EDİTÖR / EDITOR
Öğr. Gör. Aysel FEDAİ (Mardin Artuklu Üniversitesi)

EDİTÖR YARDIMCISI / EDITOR ASSISTANT
Öğr. Gör. Ferhat DEMİRALP (Mardin Artuklu Üniversitesi)

EDİTÖR KURULU | EDITORIAL BOARD
Prof. Dr. İbrahim ÖZCOŞAR (Mardin Artuklu Üniversitesi)
Prof. Dr. Ö.Osman UMAR (Fırat Üniversitesi)
Prof. Dr. Selma YEL (Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Enver ÇAKAR (Fırat Üniversitesi)
Prof. Dr. Özden Zeynep OKTAV (İstanbul Medeniyet Üniversitesi)
Prof. Dr. Numan ARUÇ (Makedonya/Üsküp Bilimler ve Sanatlar Akademisi)
Prof. Dr. Shohistahon ULJAEVA (Özbekistan)
Prof. Dr. Mustafa BUDAK (İstanbul Üniversitesi)
Prof. Dr. Ahmet AKSİN (Fırat Üniversitesi)
Prof. Dr. Necdet HAYTA (Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Dilşen İnce ERDOĞAN (Dokuz Eylül Üniversitesi)
Prof. Dr. Osman KÖSE (Ankara Polis Akademisi Güvenlik Bil. Ens.)
Prof. Dr. Özcan GÜNGÖR (Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)

BİLİM / DANIŞMA KURULU - SCIENCE / ADVISORY BOARD
Prof. Dr. İbrahim ÖZCOŞAR (Mardin Artuklu Üniversitesi), Prof. Dr. Ömer Osman UMAR (Fırat Üniversitesi)
Prof. Dr. Selma YEL (Gazi Üniversitesi), Prof. Dr. Mustafa BUDAK (İstanbul Üniversitesi), Prof. Dr. Özden Zeynep OKTAV (İstanbul Medeniyet Üniversitesi)
Prof. Dr. Necdet HAYTA (Gazi Üniversitesi), Prof. Dr. Enver ÇAKAR (Fırat Üniversitesi), Prof. Dr. M. Sait TOPRAK (Mardin Artuklu Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet Ali ÇAKMAK (Gazi Üniversitesi), Prof. Dr. Dilşen İnce ERDOĞAN (Dokuz Eylül Üniversitesi)
Prof. Dr. Numan ARUÇ (Makedonya/Üsküp Bilimler ve Sanatlar Akademisi), Prof. Dr. Beyhan KANTER (Mardin Artuklu Üniversitesi)
Prof. Dr. Ahmet AKSİN (Fırat Üniversitesi), Prof. Dr. Yıldız Deveci BOZKUŞ (Ankara Üniversitesi)
Doç. Dr. Cebi BEHRAMOV (Azerbaycan- Milli Bilimler Akademisi), Doç. Dr. İrade MEMMEDOVA (Azerbaycan İlimler Akademisi Tarih Ens.),
Doç. Dr. Mirzahan Egamberdiyev (Kazakistan-Al-Farabi Kazak Milli Üniversitesi) Doç. Dr. Dirk KRAUSMÜLLER (Avusturya),
Doç. Dr. Ü.Gülsüm POLAT (Hacı Bayram Veli Üniversitesi), Doç. Dr. Mustafa ÖZTÜRK (Mardin Artuklu Üniversitesi),
Doç. Dr. Ahmet KÜTÜK (Mardin Artuklu Üniversitesi), Doç. Dr. İsmail ŞAHİN (Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi)
Doç. Dr. Mehmet IŞIK (Mardin Artuklu Üniversitesi), Doç. Dr. Meliha KÖSE (Gazi Üniversitesi)
Doç. Dr. Zafer DUYGU (Dokuz Eylül Üniversitesi), Doç. Dr. Cengiz KARTIN (Erciyes Üniversitesi), Doç. Dr. Yunus CENGİZ (Mardin Artuklu Üniversitesi)
Doç. Dr. Veysi ÜNVERDİ (Mardin Artuklu Üniversitesi), Doç. Mehmet BİÇİCİ (Gaziantep Üniversitesi), Dr. Murat ÇAĞLAYAN (Mardin Artuklu Üniversitesi),
Dr. Shahlaa Wali Jabbar (Sallahaddin Uni - Erbil, IRAQ), Dr. Latif ÇELİK (İKG-Kültür, Tarih ve Entegrosyon Araş. Ens.-Almanya)
Dr. Süleyman TEKİR (Sinop Üni.), Dr. Hakime Reyyan YAŞAR (Mardin Artuklu Üni.) , Dr. Tuğba BATUHAN (Mardin Artuklu Üni.), Dr. Entela MUÇO (Arnavutluk)

REDAKSİYON (Türkçe)
Dr. Özlem ÇAYILDAK (Mardin Artuklu Üniversitesi), Araş. Gör. Burçin ÖZDEMİR (Mardin Artuklu Üniversitesi)
Araş. Gör. Gamze MUTLU (Mardin Artuklu Üniversitesi) , Araş. Gör. Burcu Ece ERKINAY (Mardin Artuklu Üniversitesi)

REDAKSİYON (İngilizce)
Öğr. Gör. Abdülkadir ERCAN (Mardin Artuklu Üniversitesi), Öğr. Gör. Resul GEYİK (Mardin Artuklu Üniversitesi)
Öğr. Gör. Ahmet BOZ (Mardin Artuklu Üniversitesi), Öğr. Gör. Zana HANAR (Mardin Artuklu Üniversitesi)

Bu Sayının Hakemleri | Reviewers of This Issue

Doç. Dr. Sevim ERDEM (Bitlis Eren Üni.), Doç. Dr. Adnan OKTAY (Mardin Artuklu Üniversitesi), Doç. Dr. Ahmet GEMİ (Mardin Artuklu Üniversitesi)
Dr. Murat TURAN , Dr. Öğr. Üyesi Ekrem AKMAN (Mardin Artuklu Üni.) , Dr. Öğr. Üyesi Süleyman AŞIK (İzmir Bakırçay Üniversitesi)
Dr.Öğr.Üyesi Mine AKKUŞ UÇAR (Mardin Artuklu Üni.) , Dr. Öğr. Üyesi Ozan ESMER (Mardin Artuklu Üni.) , Dr. Öğr. Üy. Özlem ÇAYILDAK (Mardin Artuklu Üni)
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet ŞEN (Erzincan BY Üni.) , Öğr. Üyesi Ramazan ŞAHİN (Uşak Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Ömer Faruk GÜNENÇ (Mardin Artuklu Üniversitesi), Dr. Öğr. Üyesi Zeynep ATAŞ (Mardin Artuklu Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Firdevs Kulak Torun (Atatürk Üni.) , Dr. Aslan NAYEB (Yeditepe Üniversitesi), Dr. Öğr. Üyesi Rojat AKSOY IŞIK (Mardin Artuklu Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Zemzem TAŞGÜZEN (Mardin Artuklu Üniversitesi), Dr. Öğr. Üyesi Murat ÇAĞLAYAN (Mardin Artuklu Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Yuvacan ATMACA (Mardin Artuklu Üniversitesi)

Yazı İşleri Müdürü | Editor In Chief
Dr. Öğr. Üyesi Murat Çağlayan

Yayınevi | Publisher
Mardin Artuklu Üniversitesi Yayınları

Mizanpaj ve Tasarım | Layout and Design
Ajans21

Yönetim Yeri | Head Office
Mardin Artuklu Üniversitesi Mardin Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi
Rektörlük Ek Binası Yerleşkesi Artuklu/Mardin
Tlf: +90 482 213 4002 Fax: +90 482 213 4004
e-mail: ijms@artuklu.edu.tr - web:http://www.artuklu.edu.tr/ijms

©Mardin Artuklu Üniversitesi Mardin Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi'nin akademik ve bilimsel bir yayın organı olan International Journal of Mardin Studies (IJMS) dergisi, uluslararası hakemli bir dergi olup, altı ayda bir (Ekim-Nisan) yılda iki sayı olmak üzere İngilizce veya Türkçe olarak hazırlanmış çalışmaları kabul etmektedir. Dergide; sosyal ve beşeri bilimler (dil, edebiyat, tarih, halkbilimi, sosyoloji, psikoloji, felsefe, antropoloji, arkeoloji, sanat tarihi vb.) ile Mardin kentine katkıda bulunması vesilesiyle her türlü interdisipliner konuları ele alan, topluma ilişkin tüm konularda yapılacak olan bilimsel çalışmalara yer verilecektir. Dergide yer alan yazıların her türlü içerik sorumluluğu yazarlarına aittir. The International Journal of Mardin Studies (IJMS), an academic and scientific journal of the Mardin Artuklu University Mardin Researches Application and Research Center, is an international refereed journal and is published every six months (October-April) twice a year in English or Turkish. It accepts prepared studies.In the magazine; Social and human sciences (language, literature, history, folklore, sociology, psychology, philosophy, anthropology, archeology, art history, etc.), as well as scientific studies on all kinds of interdisciplinary issues related to society, through its contribution to the city of Mardin, will be

İçindekiler / Contents

International Journal of Mardin Studies (IJMS), Nisan 2021/April 2021

ARAŞTIRMA MAKALELERİ/ RESEARCH ARTICLES

1 **Mahremî'nin Şehnâme'sinde Mardin Kalesi'nin Fethi** 7-25
Conquest of Mardin Castle in Shahnama of Mahremî
Esma ŞAHİN ÖZTAŞ

2 **Anadolu Geleneksel Evlerinin İç Mekân Kurgusu: Mardin Özelinde Bir İnceleme** 27-39
An Analysıs On Interıor Desıgn Of Tradıtıonal Anatolıan Houses: Case Of Mardın
Saide Selin ERAY

3 **Eski Mardin'de Bir Mikro-Tarih Anlatısı: Çamurdaş Evi** 41-53
A Micro-History Narrative in Old Mardin: Çamurdaş House
Zemzem TAŞGÜZEN, Sibel ÇAMURDAŞ

4 **Safiyuddîn el-Hillî'nin Artûkiyyât Şiirleri** 55-66
Safiyuddîn al Hillî's Artûkiyyât Poems
Halil AKÇAY

5 **Belediye Binaları Tasarımının Osmanlı Modernleşmesi ve Günümüzdeki Gelişim Sürecine Yönelik Bir Değerlendirme** 68-81
An Evaluation of the Ottoman Modernization of Municipal Buildings Design and Current Development Process
Mehmet Ali OTYAKMAZ

6 **Kullanıcı Gereksinmeleri Özelinde Geleneksel Konutların Mekânsal Okumaları** 83-103
Spatıal Readıngs Of Tradıtıonal Houses Specıfic To User Requirements
İrem BEKAR, Selver KOÇ ALTUNTAŞ

KİTAP TANITIMI - ARAŞTIRMA NOTLARI / BOOK REVİEWS - RESEARCH NOTES

1 **İbrahim Özcoşar, Merkezileşme Sürecinde Bir Taşra Kenti MARDİN (1800-1900)** 106-111
İbrahim Özcoşar, MARDİN, A Country City in the Centralization Process (1800-1900)
Menci EYE

Derleme Makalesi |Review Article

2 **Mardin Artuklu Üniversitesi Perspektifinden Spor Faaliyetlerine Bakış** 113-122
View of Sports Activities from the Perspective of the Mardin Artuklu University
Canan Gülbin ESKİYECEK

INTERNATIONAL JOURNAL OF MARDİN STUDIES

International Journal of Mardin Studies
(IJMS), 2021, 2(1), s. 55-66.

Safiyuddîn el-Hillî'nin Artûkiyyât Şiirleri

Doç. Dr. Halil AKÇAY

Safiyuddîn el-Hillî'nin Artûkiyyât Şiirleri

Halil AKÇAY[1]

Özet

Bu çalışmada 700/1300 yılında divan kâtibi olarak Mardin'e yerleşen Safiyyuddîn el-Hillî'nin *Artûkiyyât* olarak bilinen şiirleri ele alınmıştır. Onun Artuklu hükümdarı el-Meliku'l-Mansûr Necmeddin Gazi için yazdığı bu tür şiirleri, beyti, başlanan harfle bitirme sanatı olan *mahbûketu't-tarafeyn* özelliğine sahiptir. Bu sanatsal özelliğinin yanında Mardin'in o dönemki sosyokültürel bir takım ipuçlarını da barındırması açısından önem arz etmektedir.

Bu çalışmada Mardin'in Artuklular döneminde edebî ve kültürel durumu ile dönemin önemli saray şairi ve kâtibi olan Safiyyuddîn el-Hillî'nin hayatı ve edebî kişiliği hakkında bilgi verilecek, şiirlerinde Mardin'i ele alma durumu ortaya konacaktır. Şairin 29 kasideden meydana gelen *Artûkiyyât* şiirleri ise çalışmanın asıl konusunu teşkil edip şekil ve muhteva açısından incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Şiir, Artuklular, Mardin, Safiyuddîn el-Hillî, Necmeddin Gazi.

Safiyuddîn al Hillî's Artûkiyyât Poems

Abstract

In this study, have been discussed the poems known as *Artoukiyyât* of Safiyyuddîn al Hilli, who settled in Mardin as a divan scribe in 700/1300. This type of poems written by the poet for the Artuklu ruler al Meliku al Mansour Najmaddin İlghazi, has the feature of *mahbouket at tarafayn*, which is the art of ending the couplet with the initial letter. In addition to this artistic feature, it is important for Mardin to contain some socio-cultural clues of that period.

In this study, will be given information about the literary and cultural situation of Mardin during the Artukids period and the life and literary personality of Safiyyuddîn el-Hillî as an important court poet and clerk of the period. In addition, will be revealed his handling of Mardin in his poems. On the other hand, Artûkiyyât poems of the poet consisting of 29 odes, constitute the main subject of the study and will be examined in terms of form and content.

Keywords: Poetry, Artukids, Mardin, Safiyuddin al Hillî, Najmaddin Gazi.

1 Doç. Dr., Mardin Artuklu Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, halilakcay@artuklu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-1671-5073.

Makale Gönderilme Tarihi: 27/03/2021, Kabul Tarihi: 06/04/2021.

Giriş

Mardin, tarihin kadim kentlerinden biridir. Nitekim bir yerleşim yeri olarak şehrin tarihi, Orta Paleolitik çağ (M.Ö. 50.000) gibi çok eski bir tarihe kadar götürülmüştür. Coğrafi konumu itibariyle ise Cilalı Taş (Neolitik) ve Bakır (Kalkolitik) çağlarının en eski uygarlıklarını barındıran ve bu uygarlıkların kültürlerinin gelişim gösterdiği, Akdeniz'den başlayıp Basra körfezine uzanan ve "bereketli hilal" denilen toprakların kuzeyinde (Kuzey Mezopotamya'da) yer almaktadır (Dolapönü, 1972: 197; Günal, 2006: 42). Bu özellikleriyle Mardin, kadim tarihten günümüze kadar birçok toplum ve uygarlığa beşiklik etmiştir. Hz. Ömer'in halifeliği döneminde İyaz b. Ganm (ö. 20/641) tarafından 19/640 tarihinde İslam topraklarına barış yoluyla katıldıktan sonra Cezîretu'l-'Arab'ın Diyarbekir bölgesinin önemli bir kenti olmuştur (el-Fârikî, 1959: 28; el-Hamevî, 1977: V/39). Bu tarihten itibaren Emevi, Abbasi, Hamdani, Selçuklu, Zengi, Artuklu, Eyyubi, Moğol, Timur, Karakoyunlu, Akkoyunlu, Safevi gibi devletlerin idarelerinde kalmıştır. 924/1518 yılında Osmanlıların hâkimiyetinden sonra Amid merkezli Diyarbekir vilayetinin bir sancağı hâline gelmiştir. Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisinde ise 1923'te il ve 2012'de ise büyükşehir olmuştur.[2]

Mardin'in dinî, siyasi, ekonomik, mimari durumuna kente hâkim olan her medeniyetin az çok katkısı olmuştur. Ama şüphesiz ki 496/1103 tarihinden itibaren yaklaşık üç asır süren Artuklular dönemi, kadim Mardin tarihindeki en önemli dönemdir. Bu dönemde şehrin imarı hızlanmış ve şehir, tarihinin en parlak dönemini yaşamıştır. Nitekim şehir büyüyerek kale dışına taştığı gibi şehirde saraylar, camiler, medreseler, hanlar, hamamlar, çarşılar ve pazar yerleri inşa edilmiştir (Bilgicioğlu, 2003: XXVIII/48).

Artuklular döneminde Mardin dil, edebiyat ve kültür alanında özellikle İlgaziler döneminde büyük bir gelişme kaydetmiştir. İlgazi ailesinden on üçten fazla kişinin Mardin'e hükümdarlık yaptığı bilinir. Bu hükümdarların, ilme ve ilim adamlarına duydukları saygı, ilgi ve muhabbet ve söz konusu bu alanlardaki gelişmeler için cömertçe masraf yapmaları büyük âlimlerin, şair ve ediplerin kente gelmelerine vesile olmuştur. Kentte birçok medrese, cami ve başka eğitim kurumlarının inşa edilmesi de bunu göstermektedir. Bu durumun aynı zamanda kentin düşünce ve kültür hayatına da büyük katkısı olmuştur (el-Fârikî, 1959: 37; Şumeysânî, 1987: 371). Çalışmamıza konu olan büyük edip ve şair Safiyyuddîn el-Hillî'nin Hille'den gelip Mardin'e yerleşmesi de Artuklular devleti II. Necmeddîn Gazi dönemine denk gelmiştir.

1. Safiyyuddîn el-Hillî'nin Hayatı ve Edebî Kişiliği

Künye ve nisbesiyle birlikte tam adı Ebu'l-Mehâsin Safiyyuddîn Abdulazîz b. Serâyâ es-Sinbisî et-Tâî el-Hillî'dir. İbn Serâyâ olarak da bilinir. 5 Rebîülâhir 677'de (26 Ağustos 1278) Kufe ve Bağdat arasında bulunan ve Musul'a yakın olan Hille kentinde Tayy kabilesinin Sinbis koluna mensup zengin ve asil bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldi (ez-Ziriklî, 2002: IV/17-18; Selîm, ty: 18).

2 Mardin'in tarihi için ayrıca bkz. 'Abdusselâm b. 'Umer b. Muhammed, *Tarihu Mardin min kitabi Ummi'l-'iber*, Thk: Hamdî 'Abdulmecîd es-Selefî, Dâru'l-muktebes, Beyrut: 2014; Hasan Şumeysânî, *Medînetu Mardin*, 'Âlemu'l-kutub, Beyrut: 1987; İbrahim Artuk, *Mardin Artukoğulları Tarihi*, Gençler Kitabevi, İstanbul: 1944; Hanna Dolapönü, *Tarihte Mardin;* Kâtip Ferdi, *Mardin Artukluları Tarihi*, Dersaadet Matbaası, İstanbul: 1939; İbrahim Özcoşar, *Makalelerle Mardin: tarih-coğrafya*, İstanbul 2007; Mehmet Taştemir, "Mardin", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, (Ankara 2003), XXIII/43-48.

Hillî'nin tahsili hakkında incelenen kaynaklarda bir bilgi geçmemektedir. Şiire ilgisi ise divanının mukaddimesinde kendisinin de belirttiği gibi henüz çocuk yaşta başlamış, eskilerin şiir ve edebi nesrini hıfzetmiş, şiirin nazım bilgisine vakıf olmuştur (el-Hillî, ty: 9). Eserlerinden de anlaşıldığı gibi başta bedii sanatı olmak üzere dil, edebiyat ve musiki alanlarında kendini iyi yetiştirmiştir. Peygamberimiz (s.a.v.) için yazdığı meşhur bediiyatı, onun bu türün mucidi ya da öncülerinden kabul edilmesini sağlamıştır (Ebû Zeyd, 1982: 51-53; el-Hillî, ty: 6; Kılıçlı, XVIII/41-42).

Hille'de Safiyyuddîn'in dayıları Mehâsinoğulları ile Ebu'l-Fadl ailesi arasında şehrin idaresi için bir çekişme vardı. Bu çekişme esnasında Hillî'nin dayısı Safiyyuddîn b. Mehâsin camide bir tuzak sonucu öldürülünce Hillî ona bir mersiye yazmış ve onun intikamı için kabilesini şiirleriyle savaşa teşvik etmiştir. Kendisinin başını çektiği savaşlarda Ebu'l-Fadl ailesini yenmelerine rağmen Hille'de huzursuzluk bitmemiş, Safiyuddîn el-Hillî'de bu yüzden şehirden ayrılmayı düşünmüştür. Daha önce ticaret için uğradığı Mardin'in meliklerinin edip ve şairlere iyi davrandığını duymuş ve buraya yerleşmeye karar vermiştir. Nitekim Artuklu hükümdarı II. Necmeddîn Gazi döneminde 701/1301 yılında divan kâtibi olarak Mardin'e yerleşmiştir (el-Hillî, ty: 10; Selîm: 21-24; Kılıçlı, 1998: XVIII/41).

Hillî, Mardin'de Artuklu hükümdarının yanında umduğundan daha fazla ilgi ve alaka gördü. Başta hükümdara yazdığı methiyeler ve Mardin üzerine yazdığı şiirlerde bu durum açıkça görülmektedir.[3] Nitekim II. Necmeddîn Gazi'yi methettiği bir şiirinde Irak'tan ayrılıp Mardin'e yerleşirken Mardin'de bulduğu huzurlu ortamdan ve melikten gördüğü iyilikten bahsettikten sonra Mardin'in güvenilir bir yer olduğuna vurgu yapmaktadır: [el-Kâmil]

١. أَوْمَتْ إِليَّ مُشيرَةً أن لا تَخَفْ – وابشِرْ فإنّكَ في ذُرَى العَلياءِ

٢. أَبِمارِدِينَ تَخافُ خَطفَةَ مارِدٍ – وشِهابُها في القَلْعَةِ الشَّهْباءِ (el-Hillî, ty: 706)

1. *Mardin bana (şöyle der gibi) işaret yoluyla ima etti: Korkma! Mutlu ve neşeli ol. Çünkü sen yüksek tepenin zirvelerindesin.*
2. *Mardin'de bir asinin seni almasından mı korkarsın! Hem de kalesinde parlak yıldızı dururken.*

Yine başka bir beytinde yabancıların rahatlıkla ve güvenle yaşayabileceği, eğlenebileceği bir yer olarak Mardin'i övmektedir: [el-Kâmil]

فالله يَحْرُسُ مارْدينَ فَإنَّها – بَلَدٌ يَلَذُّ بِها الغَريبُ ويَنْعَمُ (el-Hillî, ty: 66)

Allah Mardin'i korumaktadır. Çünkü (Mardin), garibin dahi lezzet aldığı ve içinde rahat ettiği bir şehirdir.

Hillî, bir başka şiirinde Mardin'in doğal güzelliklerinden bahsederken insanlarının da iyi ve iyilik sahibi olduklarını belirtmekte ve bu yüzden bütün hayatını Mardin'de geçirmeyi temenni etmektedir: [el-Hafîf]

١. حَبَّذا أَرْضُ ماردينَ وبِرُّ الـ – ـظِّلِّ فِيها وَماؤُها وَهَواهَا

٢. بِلْدَةٌ تُنْبِتُ الكِرامَ فَلا ذُقْـ – ـتُ فَناهُمْ ولا عَدِمْتُ فِناها

٣. فَهْيَ أَرْضٌ إنْ لم تَكُنْ هِيَ ذاتَ الـ – ـنَّفْسِ مِنّي فإنّها مُشْتَهَاها

3 Şairin Mardin üzerine yazdığı şiirler için ayrıca bkz. Halil Akçay, "Arap Şiirinde Mardin'e Dair Bazı Yansımalar", **Darulfunun İlahiyat**, Cilt 30, Sayı 2, Yıl 2009, s. 346-349.

٤. جَمَعَتْ سائرَ المُنى، فَلِهذا – ما أتاها ذُو الحِلْمِ إلاَّ وَتَاها

٥. كَمْ رَأَيْنا لَها وَفِيها وَمِنْها – صُوَراً تَسْفِكُ الدِّماءَ دُماها

٦. لَوْ تَمَكَّنْتُ أَنْ أَقْضِي بِها العُمْـ – ـرَ جَمِيعاً لَمَا سَكَنْتُ سِواها (el-Hillî, ty: 280)

1. *Mardin ne güzel bir yerdir ve ne de güzeldir gölgesi, suyu, havası!*
2. *İyileri yetiştiren bir şehirdir. Ne kötülüklerini gördüm ne de ihsanlarından mahrum kaldım.*
3. *Öyle bir yerdir ki bizzat benim (asıl memleketim) olmasa da nefsim onu çok arzular.*
4. *Her türlü hayalleri gerçekleştirdiğinden buraya gelen iyi biri mutlaka şaşırıp kalır (sevinçten)*
5. *Nice defa Mardin için, Mardin'in içinde ve Mardin'den, kuklalarının kan döktüğü resimlere şahit olduk.*
6. *Bütün hayatımı Mardin'de geçirme imkânım olsa kalmazdım başka yerde asla.*

Hillî, bir yandan Memlüklülerin bir yandan da Moğollar'ın saldırıları yüzünden Mardin'de emniyetin zayıflamasından dolayı hicri 726 yılında Kahire'ye göç etmiştir. Burada "el-Mansûriyyât" diye adlandırdığı şiirlerinde Sultan Melik Nâsır'ı methetmiştir. Hillî daha sonra buradan Bağdat'a dönmüş ve 749/1348'de burada vefat etmiştir. Mardin'de vefat ettiğini söyleyen kaynaklar da mevcuttur (ez-Ziriklî, IV/18; el-Hillî, ty: 5-6; Kılıçlı, XVIII/41-42; Akçay: 346-347).

Eserleri:

Kaynaklarda Safiyyuddîn el-Hillî'ye ondan fazla eser nispet edilmiştir. Bunların hepsi dil ve edebiyat alanında olup şunlardır:[4]

1. *Dîvân (Safvetü'ş-şuʿarâ' ve hulâsatü'l-bulegâ')*:

Hillî'nin Kahire'deyken baş vezir Muhammed b. Kalavun'un isteği üzerine seçme şiirlerini bir araya getirdiği divandır. On iki bölümden oluşan divanda 10.000'den fazla beyit vardır. Şair divanına çalışmamızın konusunu teşkil eden *el-Artûkiyyât* olarak bilinen *Dureru'n-nuhûr fî medâihi'l-Melik Mansûr* adlı eserini de ilâve etmiştir.

2. Şerhu'l-Kâfiyeti'l-bedîʿiyye fî ʿulûmi'l-belâga ve mehâsini'l-bedîʿ (en-Netâ'icü'l-ilâhiyye fî şerhi'l-Kâfiyeti'l-bedîʿiyye): Hillî'nin İmam Bûsîrî'ye (ö. 695/1296) nazire olarak Resulullah'a (s.a.v.) yazdığı 145 beyitlik *el-Kâfiyetü'l-bedîʿiyye fi'l-medâihi'n-nebeviyye* kasidesine kendisinin yaptığı şerhidir. Eserinde kullandığı edebî sanatları ayetlerden ve eski şiirlerden verdiği örneklerle açıklamıştır. Hillî ayrıca eserinin sonunda, kendisinden önce belagat ve bedii ilimlerine dair yazılmış olan yetmiş eseri müellif adlarıyla birlikte vermiştir.

3. *el-'Âtilu'l-hâlî*: Hillî'nin bu eseri, besteyle okunan ve halk şiiri çeşitleri arasında sayılabilecek olan zecel, mevâliyyâ, kâne ve kân, kûmâ türlerine dair bilgi verdiği ansiklopedik bir eserdir. Hillî bu eserinde adı geçen dört şiir çeşidinin doğuşundan, vezinlerinden ve önemli şairlerinden bahsetmiş, şiirlerinden örnekler vermiştir.

4 Safiyyiddîn el-Hillî'nin eserleri bkz. ez-Ziriklî, **el-A'lâm**, IV/18; Corci Zeydân, **Târîhu âdâbi'l-lugati'l-'Arabiyye**, Hindâvî, Kahire 2013: 926-927; el-Hillî, **Dîvân**, (mukaddime): 9-12, (naşirin girişi), s. 5-6; Kılıçlı, XVIII/42-43.

4. *el-Aglâtî*: Hillî alfabetik bir sözlük olarak yazdığı bu eserinde halkın, şairlerin ve dilcilerin sözlerinde gördüğü bazı yanlışları Kur'an'a, hadise ve eski şiire dayanarak düzeltmeye çalışmıştır.

Hillî'nin bunların dışında cinas ve çeşitlerine dair ***ed-Durru'n-nefîs fî ecnâsi't-tecnîs*** risalesi, av hakkında yazılan sekiz kasidelik bir risale olan ***es-Sayd bi'l-bunduk***'u, kısa seçme şiirlerinden oluşan ***el-Mesâlis ve'l-mesânî fi'l-me*ʿ *âlî ve'l-me*ʿ *ânî*** risalesi, bazı şairlerin seçme şiirlerini bir araya getirdiği ***Dîvânu safveti'ş-şu*ʿ *arâ' ve hulâsati'l-bulegâ*** divanı, musikiye dair kırk üç varaklık ***el-Mîzân fî*ʿ *ilmi'l-edvâr ve'l-evzân*** risalesi, on altı aruz vezniyle ilgili bir çalışma olan ***Ma*ʿ *rifetu'l-buhûri's-sitte*ʿ *aşer*** eseri, musiki makamlarıyla burçlar arasındaki ilgiden söz ettiği ***Fâ'ide fi'l-engam ve tertîbihâ*ʿ *ale'l-burûc*** adlı risalesi ile mektup veya makâme şeklindeki yazılarından ibaret olan küçük hacimli bazı çalışmaları mevcuttur.

2. Safiyyuddîn el-Hillî'nin Artûkiyyât Şiirleri

Hillî'nin *Artûkiyyât, el-Mahbûkât* ya da *el-Kasâ'idu'l-Artukiyye* olarak da bilinen eseri, Artuklu Hükümdarı II. el-Meliku'l-Mansûr Necmeddin Gazi'ye hem medihler sunmak hem de dil ve edebiyattaki etkinliğini göstermek için yazdığı yirmi dokuz kasideyi ihtiva eden şiir mecmuasıdır. Hillî bu şiirlerine "*Dureru'n-nuhûr fî medâihi'l-Melik Mansûr*" adını vermiştir (el-Hillî: 11; Selîm: 42). Kaynaklar bu tarz şiiri ilk defa yazanın Ebû Bekr b. Düreyd (ö. 321/933) olduğunu ancak Safiyuddîn el-Hillî'yle şöhrete kavuştuğunu belirtmişlerdir. Fakat şartlarını tutturmak için bedi sanatlarının icrasında tasannu yapıldığı gerekçesiyle Safiyyuddîn'den sonra bu tarz şiirlere kısıtlı bazı beyitler hariç çok da yönelim olmamıştır (er-Râfi'î, ty, II/330-331).

2.1. Şekil

Artûkiyyât'ta yer alan kasideler, sırasıyla Arap alfabesindeki yirmi dokuz harfe göre kafiyelendiği gibi her kaside yirmi dokuz beyitten oluşmaktadır. Dolayısıyla bu şiirlerinde kafiyenin son harfi (revî) olarak tüm Arap harflerini kullanmıştır. *Artûkiyyât* veya *mahbûku't-tarafeyn* de denilen şiirlerin en önemli özellikleri her beytin ilk harfiyle kafiye harfinin aynı olmasıdır. Örneğin beyit hemzeyle başlamışsa hemzeyle biter ve şiirin tamamı bu şekilde kafiyelenir. Aşağıda bu tarzda bazı harflerden seçilmiş beyitler bunu göstermektedir:

أَبَتِ الوِصالَ مَخافَةَ الرُقَباءِ – وَأَتَتكَ تَحتَ مَدارِعِ الظُلَماءِ

أَصَفَتكَ مِن بَعدِ الصُدودِ مَوَدَّةً – وَكَذا الدَواءُ يَكونُ بَعدَ الداءِ (el-Hillî, ty: 705)

***

بَدَت لَنا الراحُ في تاجٍ مِنَ الحَبَبِ – فَمَزَّقَت حالَةَ الظُلماءِ بِاللَهَبِ

بِكرٌ إِذا زُوِّجَت بِالماءِ أَولَدَها – أَطفالَ دُرٍّ عَلى مَهدٍ مِنَ الذَهَبِ (el-Hillî, ty: 707)

***

تابَ الزَمانُ مِنَ الذُنوبِ فَواتِ – وَاِغنَم لَذيذَ العَيشِ قَبلَ فَواتِ

تَمَّ السُرورُ بِنا قُم يا صاحِبي – نَستَدرِكِ الاضي بِنَهبِ الآتي (el-Hillî, ty: 709)

***

ضَحِكَت ثُغورُ حَدائِقِ الأَرضِ – فَسَهَت عُيونُ النَرجِسِ الغَضِّ

ضَرَبَ الرَبيعُ بِها مَضارِبَهُ – وَجَرَت جِيادُ السُحبِ في الرَكضِ(el-Hillî, ty: 733)

Burada görüldüğü gibi ilk iki beyitte hemzeyle başlayan beyitler hemzeyle bitmiştir. Sonraki iki beyitte ب harfiyle başlayan beyitler yine ب harfiyle, sonraki iki beyitte ت harfiyle başlama ve ت harfiyle bitme durumu söz konusudur. Son iki beyitte ise ض harfiyle başlayan beyitler yine ض harfiyle bitmiştir.

Şairin şiirlerinde dikkat çeken bir husus da ilk beyitte kafiye harfinin (revînin) birden fazla kelimede yer almasıdır. Bu da şairin güçlü bir kelime hazinesine sahip olduğunu, her kelimeyi özenle seçip cümleye yerleştirdiğini göstermektedir. Böylece beytin kafiyesindeki son harfin (revî) sesi, ilk beyitte kendini fazlasıyla hissettirmektedir. Aşağıdaki beyitlerde bu durum açıkça görülebilmektedir:

١. طافَ يَسعى بِسُرعَةٍ وَنَشاطِ – وَيُعاطي المُدامَ أَحلى تَعاطِ (el-Hillî, ty: 735)

***

٢. شَمولٌ إِلى نيرانِها أَبَداً نَعشو – لِتُنعِشَنا مِن بَعدِ ما ضَمَّنا نَعشُ(el-Hillî, ty: 729)

***

٣. وَحَقِّكَ إِنّي قانِعٌ بِالَّذي تَهوى –وَراضٍ وَلَو حَمَّلتَني في الهَوى رَضوى (el-Hillî, ty: 757)

Nitekim görüldüğü gibi ط kafiyeli ilk beyitte dört tane ط harfi bulunmaktadır. Aynı şekilde ش kafiyeli ikinci beyitte dört tane ش harfi ve و harfiyle kafiyeli üçüncü beyitte yedi tane و harfi bulunmaktadır. Diğer kasidelerinde de durum böyledir. Şiirlerindeki bu durumdan kasideye başlar başlamaz kafiye harfinin vurgulandığı ve bu harfe dikkat çekildiği anlaşılmaktadır.

Safiyuddîn el-Hillî, *Artûkiyyât* kasidelerinde vezin olarak klasik Arap şiirinde kabul edilen aruz bahirlerini kullanmıştır. Ancak 16 bahrin hepsini değil, bunlardan 14 kasidesinde *el-kâmil*, 7 kasidesinde *et-tavîl*, 4 yerde *el-basît* ve yine 4 yerde *el-hafîf* bahirlerini kullanmıştır. Aşağıdaki tabloda kafiye ve bahirleri bir arada verilmiştir:

Bahir	Kafiye	Bahir	Kafiye	Bahir	Kafiye	Bahir	Kafiye
الطويل	ن	الكامل	ظ	الكامل	ذ	الكامل	أ
الكامل	ه	الكامل	ع	البسيط	ر	البسيط	ب
الطويل	و	الخفيف	غ	الخفيف	ز	الكامل	ت
الطويل	لا	الكامل	ف	الكامل	س	الكامل	ث
الخفيف	ي	الطويل	ق	الطويل	ش	الكامل	ج
		البسيط	ك	الكامل	ص	الكامل	ح
		البسيط	ل	الكامل	ض	الطويل	خ
		الطويل	م	الخفيف	ط	الكامل	د

Tablo 1: Kasidelerinin kafiye harfleri ve aruz veznindeki bahirleri

2.1. Muhteva

Safiyyuddîn el-Hillî, *Artûkiyyât* şiirlerini Hille'den ayrılıp Mardin'e yerleştikten sonra el-Meliku'l-Mansûr Necmeddin Gazi'den gördüğü büyük ilgi ve alakaya binaen yazmıştır. Hillî'nin bu şiirlerinde muhteva çeşitliliği görülmemektedir. Nitekim genel olarak Mardin'e gelmeden önceki hâlini tasvir etmekte ve Mardin'e geldikten sonra karşılaştığı huzurlu ortamdan ve hükümdardan gördüğü iyiliklerden bahsetmektedir. Dolayısıyla buradaki 29 kasidenin genel içeriği medihtir. Bu methiyeler, şairin konumunu hükümdar nezdinde pekiştirirken büyük maddi imkânlara kavuşmasını da sağlamıştır.

Şair, divanının mukaddimesinde ve bazı şiirlerinde belirttiği gibi Mardin'de huzur ve rahat ortam açısından umduğundan fazlasını bulmuş, Mardin'i yönetenlerden ve halkından büyük bir alaka görmüştür (el-Hillî, ty: 11, 66, 280, 706). Nitekim aşağıdaki beyitlerde şair bu hususta duygularını açıkça dile getirmiştir: [el-Kâmil]

١. أَبعَدتُ عَن أَرضِ العِراقِ رَكائِبي – مُتَنَقِّلاً كَتَنَقُّلِ الأَفياءِ

٢. أَرجو بِقَطعِ البيدِ قَطعَ مَطامِعي – وَأَرومُ بِالمَنصورِ نَصرَ لِوائي

٣. أَدرَكتُهُ فَجَعَلتُ أَلثُمُ فَرحَةً – بِوُصولِهِ أَخفافَ نوقِ رَجائي

٤. أَضحى يُهَنّيني الزَمانُ بِقَصدِهِ – وَيُشيرُ كَفُّ العِزِّ بِالإِيماءِ

٥. أَوْمَتْ إِليَّ مُشيرَةً أن لا تَخَفْ، وابشِرْ، فإنّكَ في ذُرَى العَلياءِ

٦. أَبِمارِدِينَ تَخافُ خَطفَةَ مارِدٍ، وشِهابُها في القَلْعَةِ الشَّهْباءِ (el-Hillî, ty., s. 706)

1. *Irak'tan uzaklaştırdım bineklerimi, gölgeler gibi intikal ettim.*
2. *Çölleri katetmekle tutkularımı da katetmeyi umuyorum ve Mansûr'dan sancağım için bir zafer diliyorum.*
3. *Ona ulaştığımda sevinçten umutlarımın devesinin ayaklarını öpmeye başladım.*
4. *Ona gittim diye zaman beni tebrik ediyor, izzet ve cömertliğin avuçları işaretlerle konuşuyordu.*
5. *Mardin bana (şöyle der gibi) işaret yoluyla ima etti: Korkma! Mutlu ve neşeli ol. Çünkü sen yüksek tepenin zirvelerindesin.*
6. *Sen Mardin'de olduğun halde ve kalesinin kıvılcımları varken bir asinin seni almasından mı korkarsın!*

Şair, klasik Arap şiirinde adet olduğu üzere şiirlerine gazelle başlamıştır. Bu gazellerin çoğuna kadın aşkı ve tasviri ile bazılarına ise içki ya da mekân tasviriyle başlamıştır. Örneğin kâfiyye (الكافية) kasidesinde görüldüğü gibi gazelindeki konu kadındır: [el-Basît]

١. كُفّي القتالَ، وفُكّي قيدَ أسراكِ، – يكفيكِ ما فعلتْ بالناسِ عيناكِ

٢. كَلّتْ لِحاظُكِ مِمّا قد فتكتِ بنا، – فمن ترى في دمِ العشاقِ أفتاكِ(el-Hillî, ty: 747)

1. *Savaşmayı durdur ve tutsak ettiklerin zincirlerini aç. Senin gözlerinin insanlara yaptıkları kâfidir.*
2. *Bizleri yok etmekle yoruldu göz kapakların. Sana âşıkların kanlarının helal olduğu fetvasını kim verdi?*

Aşağıdaki beyitlerde ise şarap tasviriyle başlanmıştır: [el-Hafîf]

١. طافَ يَسْعى بِسُرعَةٍ وَنَشاطِ – وَيُعاطي المُدامَ أَحلى تَعاطِ

٢. طَيِّبُ النَشرِ يَجرَحُ اللَحْظُ خَدَّيْ – هِ وَيُدْمِي أَعْضاهُ مَسُّ القُباطي (el-Hillî, ty: 735)

1. *Çabukluk ve canlılıkla dolaşır ve şarabı sunar en güzel şekilde.*
2. *(Sâkînin) güzel bir sunumu vardır. Bakışları yanaklarını yaralar ve kanatır uzuvlarını Kıpti elbisesinin dokunuşu.*

Aşağıdaki beyitlerde de şarap tasviriyle giriş yapılmıştır: [el-Kâmil]

١. صَرفُ المُدامِ بِهِ السُرورُ مُخَصَّصُ – وَبِهِ الهُمومُ عَنِ القُلوبِ تُمَحَّصُ

٢. صَرِّف بِها عَنكَ الهُمومَ لِتَغتَدي – فِرقاً إِذا تُملا الكُؤوسُ النُقَّصُ (el-Hillî, ty: 731)

1. *Şarabın verilişinde özel bir neşe ve haz vardır. Ayrıca onunla kalbin kederleri temizlenir.*
2. *Dertlerini onula uzaklaştır ki az dolu kadehler doldurulurken erkenden arkadaşlara katılasın.*

Şair, şu kasidesine ise mekân tasviriyle başlamıştır: [el-Kâmil]

١. ضَحِكَت ثُغورُ حَدائِقِ الأَرضِ – فَسَهَت عُيونُ النَرجِسِ الغَضِّ

٢. ضَرَبَ الرَبيعُ بِها مَضارِبَهُ – وَجَرَت جِيادُ السُحبِ في الرَكضِ (el-Hillî, ty: 733)

1. *Dünyanın bağ bahçeleri gülümsedi. Dalıp gitti, taze nergisin gözleri*
2. *Bahar, çadırlarını kurdu ve bulut atları dörtnala koşuştular.*

Şairin *Artûkiyyât* şiirlerinin asıl konusu ise medihtir. Şairin medihlerine konu olan şahsiyet ise Mardin Artukluların hükümdarı el-Meliku'l-Mansûr Necmeddin Gazi'dir. Hille'de zor duruma düşen şair, hükümdarla irtibata geçmiş ve hükümdar onu Mardin'e davet etmiştir. Şair, kendi deyimiyle Mardin'de hayal ettiğinden fazlasını bulmuştur. Bunun üzerine hükümdara methiyeler yazmıştır. Bunu aşağıdaki beyitlerde açıkça görebilmekteyiz: [el-Kâmil]

١. أُلهيتُ عَن قَومي بِمَلِكٍ عِندَهُ – تَنسى البَنونَ فَضائِلَ الآباءِ

٢. إِنّي تَرَكتُ الناسَ حينَ وَجَدتُهُ – تَركَ التَيَمُّمِ في وُجودِ الماءِ

٣. المُرتَقي قَلَكَ الفَخارِ إِذا اِغتَدى – وَإِذا بَدا فَالناسُ كَالحِرباءِ

٤. أَفنى جُيوشَ عُداتِهِ بِخَوافِقِ ال – راياتِ بَل بِسَواكِنِ الآراءِ

٥. أَسيافُهُ نِقَمٌ عَلى أَعدائِهِ – وَأَكَفُّهُ نِعَمٌ عَلى الفُقَراءِ (el-Hillî, ty., s. 706)

1. *Kavmimi unuttum, yanında oğulların, babalarının faziletlerini unuttuğu bir melik sayesinde.*
2. *Onu bulunca arkadaşları terk ettim, suyun bulunmasında teyemmümün terk edilişi gibi.*

3. *İftihar zirvesine ulaşandı, kalktığında. Göründüğünde ise insanlar bukalemuna dönüşürdü (onlar gibi gizlenirlerdi.)*
4. *Düşman ordusunu, dalgalanan sancaklarla yok ederdi. Hatta ona da gerek yoktu, sessiz fikirleriyle yok ederdi.*
5. *Kılıçları düşmana intikam, elleri fakirlere nimetti.*

Şair bir başka şiirinde hükümdarı cömertlikte yağmurlara ve denizlere benzetmiştir: [el-Basît]

١. بُسُطٌ مِنَ الرَّوْضِ قَدْ حاكَتْ مَطارِفَها – يَدُ الرَّبيعِ وَجارَتْها يَدُ السُّحُبِ

٢. باتَتْ تَجودُ عَلَيْنا بِالمِياهِ كَما – جادَتْ يَدُ المَلِكِ المَنْصورِ بِالذَّهَبِ (el-Hillî, ty: 707)

1. *Baharın elleri örmüştür bahçeden kilimlerin etrafını ve sıkılaştırmıştır iplerini bulutların eli.*
2. *Bulutlar cömertçe yağmur yağdırır bizlere, el-Meliku'l-Mansûr'un altın veren cömert elleri gibi.*

Şair, hükümdarı şan, şeref ve adaletiyle de övmektedir: [el-Basît]

١. بَنَيْتَ لِلمَجْدِ أَبْياتاً مُشَيَّدَةً – وَلَمْ يُمَدُّ لَها لَوْلاكَ مِنْ طُنُبِ

٢. بَسَطْتَ فِي الأَرْضِ عَدْلاً لَوْ لَهُ اِتَّبَعَتْ – نَوائِبُ الدَّهْرِ لَمْ تَعْذَرْ وَلَمْ تَتُبِ(el-Hillî, ty: 708)

1. *Şan ve şeref için öyle sağlam yapılar inşa ettin ki sen olmasan kimse dikemez kirişlerini.*
2. *Yeryüzünde öyle bir adalet yaydın ki çağın felaketleri onun izinden gitse tövbeye de gerek kalmaz özür dilemeye de.*

Şair, hükümdarın cömertliğine olduğu gibi hilm sahibi ve güzel ahlaklı oluşuna da vurgu yapmıştır: [el-Kâmil]

تَمَّتْ مَحاسِنُهُ بِحُسْنِ خَلاقِهِ — وَسَنا فَزادَ الحُسْنُ بِالحَسَنَاتِ(el-Hillî, ty., s. 710)

Onun iyilikleri güzel ahlakıyla tamama erer ve parıldar. Böylece iyilik, başka iyiliklerle büyür ve artar.

Şair, hükümdarın cömertlik, hilm, şefkat, cesaret gibi güzel hasletlerini babasından ve atalarından aldığını belirterek hükümdarın atalarını da methetmiş olmaktadır: [el-Tavîl]

١. خَصيبٌ إذا ما الأَرْضُ صَوَّحَ نَبْتُها – حَلِيمٌ، إذا أَخْفَى المَلومُ الرَّواسِخُ

٢. خَلائِقُهُ بِيضٌ إذا هَمَّ قاصِدٌ – وَأَسيافُهُ حُمْرٌ إذا هَمَّ صارِخُ

٣. خِصالٌ حَواها مِن أَبيهِ وَجَدِّهِ – وَأَكسَبَهُ أَسيافُهُ وَالمَشايِخُ (el-Hillî, ty: 718)

1. *Toprak, otlarını kuruturken o, bereketli ve verimlidir. Ağzı sıkı suçlu, suçlarını gizlediği vakit ise o, halimdir, hoşgörülüdür.*
2. *Huyları güzeldir, birinin yolu ona düştüğünde. Kılıçları kanlıdır, biri ondan destek talep ettiğinde.*

3. *Öyle güzel huylar ki babasından ve dedesinden almıştır. Kılıçlarını ise ona büyükleri ve ustaları vermiştir.*

Buna göre şair, *Artûkiyyât* şiirlerinde el-Meliku'l-Mansûr'u genel olarak şu özellikleriyle methetmiştir:

Cömertlik, fazilet sahibi olma, düşmana karşı yiğitçe savaşma, kimsesizleri koruması, iftihar edilen, heybetli, feraset sahibi, adil, güzel ahlaklı, güvenilir, azim ve kararlı, ilim ve hilm sahibi, engin tecrübeye sahip olması.

Sonuç

Safiyyuddîn el-Hillî'nin *Artûkiyyât* şiirlerinin ele alındığı bu çalışmada şu sonuçlar elde edilmiştir:

Safiyyuddîn el-Hillî'nin *Artûkiyyât* şiirleri, Mardin Artuklularının hükümdarı el-Meliku'l-Mansûr Necmeddin Gazi için yazılmıştır. Şekil olarak mahbûketu't-tarafeyn özelliğine sahip olması bakımından meşhur olmuştur. Mahbûketu't-tarafeyn sanatına sahip şiirin özelliği, her beytin ilk harfiyle kafiye harfinin (revî) aynı olmasıdır. Bu tür şiirlerde bir beyit hangi harfle başlamışsa aynı harfle bitirilmektedir.

Artûkiyyât'ta yer alan kasideler, sırasıyla Arap alfabesindeki yirmi dokuz harfe göre kafiyelenmiştir. Ayrıca her kaside yirmi dokuz beyitten oluşmuştur.

Artûkiyyât şiirlerinde dikkat çeken bir husus da ilk beyitte kafiye harfinin (revînin) birden fazla kelimede yer almasıdır. Bu da şairin güçlü bir kelime hazinesine sahip olduğunu, her kelimeyi özenle seçip cümleye yerleştirdiğini göstermektedir. Böylece beytin kafiyesindeki son harfin (revî) sesi, ilk beyitte kendini fazlasıyla hissettirmektedir.

Safiyuddîn el-Hillî, *Artûkiyyât* kasidelerinde vezin olarak klasik Arap şiirinde kabul edilen 16 aruz bahrinden dört tanesini kullanmıştır. Bunlar klasik Arap şiirinde çokça kullanılan el-kâmil, et-tavîl, el-basît ve el-hafîf bahirleridir.

Artûkiyyât şiirlerinin ana teması medihtir. Şiirlerde el-Meliku'l-Mansûr Necmeddin Gazi, cömertlik, fazilet sahibi olma, düşmana karşı yiğitçe savaşma, kimsesizleri koruması, iftihar edilen, heybetli, feraset sahibi, adil, güzel ahlaklı, güvenilir, azim ve kararlı, ilim ve hilm sahibi, engin tecrübeye sahip olması gibi özelliklerle methedilmiştir. Medih dışında şair, genel olarak Mardin'e gelmeden önceki hâlini tasvir etmiş, Mardin'e geldikten sonra karşılaştığı huzurlu ortamdan bahsetmiştir.

Şair, klasik Arap şiirinde adet olduğu üzere şiirlerine gazelle başlamıştır. Bu gazellerin çoğuna kadın aşkı ve tasviri ile bazılarına ise içki ya da mekân tasviriyle başlamıştır.

Kaynakça

Abdusselâm b. 'Umer b. Muhammed (2014). **Tarihu Mardin min kitabi Ummi'l 'iber.** Thk: Hamdî 'Abdulmecîd es-Selefî, Beyrut: Dâru'l-muktebes.

Akçay, H. (2009). "Arap Şiirinde Mardin'e Dair Bazı Yansımalar". **Darulfunun İlahiyat,** Cilt 30, Sayı 2, 337–357.

Artuk, İ. (1944). **Mardin Artukoğulları Tarihi**. İstanbul: Gençler.

Bilgicioğlu, B. (2003). "Mardin". **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, Ankara: XXVIII/48.

Corci, Z. (2013). **Târîhu âdâbi'l-lugati'l-'Arabiyye**. Kahire: Hindâvî.

Dolapönü, H. (1972). **Tarihte Mardin (Itru'n-nârdîn fî târîhi Mârdîn)**. İstanbul: Basım yeri yok.

Ebû Zeyd, A. (1982). **el-Bedî'iyyât fi'l-edebi'l-'Arabî**. Dimaşk: Âlemu'l-kutub.

el-Fârikî, Ahmed b Yûsuf el-Ezrak (1959). **Târîhu'l-Fârikî**, Thk: Bedevî Abdullatîf Avz, Kahire: el-Matâbi'u'l-Emîriyye.

Ferdi, K. (1939). **Mardin Artukluları Tarihi**. İstanbul: Dersaadet.

Günal, V. (2006). **Mardin İlinde Kültürel Çekicilikler ve Turizm Amaçlı Kullanım Olanakları**. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

el-Hamevî, Şihâbuddîn Ebû 'Abdillâh Yâkût (1977). **Mu'cemu'l-buldân**. Beyrut: Dâru Sâdir.

el-Hillî, Ebu'l-Mehâsin S. (t.y.) **Dîvân.** Beyrut: Dâru Sâdır.

Kılıçlı, M. (1998). "Hillî Safiyüddîn". **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, İstanbul: XVIII/41-44.

Özcoşar, İbrahim. (2007). **Makalelerle Mardin-I: Tarih-Coğrafya**. İstanbul: Mardin Tarihi İhtisas Kütüphanesi Yayınları.

er-Râfi'î, M. S. (t.y.). **Târîhu âdâbi'l-'Arab**. Kahire: Mektebetu'l-Îmân.

Selîm, M. R. (t.y.). **Safiyyuddîn el-Hillî**. Kahire: Dâru'l-ma'ârif.

Şumeysânî, H. (1987). **Medînetu Mardin**. Beyrut: 'Âlemu'l-kutub.

Taştemir, M. (2003). "Mardin". **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, Ankara: XXIII/43-48.ez-Ziriklî, H. (2002). **el-A'lâm** (15. Baskı). Beyrut: Dâru'l-İlm li'l-melâyîn.

http://www.mardinkulturturizm.gov.tr/TR-56486/tarihce.html, Erişim tarihi: 05.03.2019.